

Nieuwe bakens voor een radicaal klimaatbeleid. Het Klimaatboek van Greta Thunberg

JOHAN MALCORPS

Greta Thunberg bracht *Het Klimaatboek* uit. Ze bracht veel bekende auteurs en activisten rond klimaat bijeen, maar leverde ook zelf een reeks van kritische bijdragen. Daarmee slaagt ze erin om de bakens van het klimaat- (en milieu-)debat grondig te verzetten. We kennen haar van forse uithalen en harde aanklachten. Maar in dit boek pakt ze ook uit met oplossingen. Tegelijk maakt ze ook scherpe keuzes. Ze slaagt erin de basis te leggen van een veel ruimer en radicaler betoog rond klimaat. En dat op basis van de input van experts uit het Globale Noorden én het Globale Zuiden. Ze geeft hen een platform, maar zet tegelijk ook een megafoon op hun argumenten. Ze zijn het niet allemaal 100% met elkaar eens, maar hun analyses en voorstellen gaan allemaal dezelfde richting uit.

In wat volgt geef ik eerst de argumenten van Greta Thunberg zelf en daarna telkens een overzicht van opvallende bijdragen van andere auteurs die daarbij aansluiten.

De uitdaging is enorm

Zoals steeds legt Greta Thunberg de lat zeer hoog. De strijd tegen de klimaatchaos is het belangrijkste verhaal ter wereld. En daarvoor is er nood aan een compleet nieuwe manier van denken. De tijd van 'kleine stapjes in de goede richting' is allang voorbij. Ze citeert Alex Steffen: 'langzaam winnen is hetzelfde als verliezen'. Onze leiders hebben te lang gewacht om grote systeemveranderingen en aanpassingen in levensstijl nog te kunnen voorkomen. Het is te laat om het goede te doen. Sterker nog, zelfs het beste is niet langer goed genoeg. We zijn op een punt dat we het schijnbaar onmogelijke moeten bereiken. De uitdaging is dan ook enorm: de individuele uitstoot voor elke wereldburger terugbrengen tot 1 ton CO₂ per jaar. Daartoe moeten we roeien met de riemen die we

hebben: moraliteit, empathie, wetenschap, media en in sommige bevoorrechte delen van de wereld: democratie. De vraag is niet zozeer wat we moeten doen, het is eerder de vraag wat we niet meer moeten doen.

- Elizabeth Kolbert (VS) auteur van *Het Zesde Uitsterven*, beschrijft de grote uitstervingsgolven. We zitten nu in de zesde golf. Aan de basis daarvan ligt wat zij noemt de 'grote versnelling', een samenspel van modernisering en ongebreideld kapitalisme. Voor Adriana De Palma & Andy Purvis (VS) zijn we in het antropoceen beland in een derde golf van antropogene verandering, met als gevolgen massaal verlies van biodiversiteit en klimaatverandering. We moeten nu dringend werk maken van het herstel van koolstofrijke ecosystemen met een hoge biodiversiteit door toepassing van op de natuur gebaseerde oplossingen.
- Michael Taylor (Caraïben) beschrijft de gevolgen van de stijging van de zeespiegel. In de Caraïben zullen kleine eilanden onherroepelijk overspoeld worden. En dan hebben we het niet over morgen, maar over vandaag. Nu al verdwijnen stranden, banen en gemeenschappen. Orkaan Irma verwoestte 95% van de huizen op Barbuda en maakte een derde van het land onbewoonbaar.
- Taikan Oki (Japan) stelt vast dat het aantal droogtes de eerste twintig jaar van deze eeuw 1,29 keer, het aantal stormen 1,4 keer, het aantal overstromingen 2,34 keer en het aantal hittegolven 3,32 keer hoger lag dan in de laatste twintig jaar van de vorige eeuw. 733 miljoen mensen die nu al wonen in landen die lijden onder waterschaarste, zullen de komende jaren grote risico's lopen.
- Eugene Linden (VS) beschrijft hoe klimaatrampen elkaar versterken: door de klimaatverandering is er een explosie van schorskevers in Noord-Amerikaanse bossen, waardoor altijdgroene bomen verzwakt worden en makkelijker ten prooi vallen aan het toenemend aantal branden door de toenemende hitte. Grote gebieden worden door de opwarming onbewoonbaar. Vandaar bijvoorbeeld de toenemende migratie vanuit delen van Iran, Syrië en Irak. Haar boodschap aan beleidsmakers, politici en het publiek is dat verdere klimaatverandering tegen elke prijs moet worden afgewend, omdat de uiteindelijke kosten onvoorstelbaar zijn.
- David Wallace-Wells (VS) schreef een boek over hoe de aarde door de klimaatverandering onbewoonbaar zou worden. Hij trekt nu de parallel naar de Covid-pandemie. De eerste les is dat hoe langer we wachten, hoe meer we verliezen. De tweede les is dat één land alleen een dergelijke crisis niet kan oplossen. Internationale samenwerking is nodig.

Als het gaat om het meten van hun CO₂-uitstoot, spelen rijke landen overigens vals ... Minstens een kwart van hun totale CO₂-uitstoot ontbreekt in de cijfers omdat de consumptie van importgoederen en van de internationale lucht- en scheepvaart niet wordt meegerekend.

Klimaatneutraal is niet genoeg

Haar brandende ambitie trekt Greta Thunberg ook door naar de klimaatdoelen die ze vooropstelt. Ze trekt hard van leer tegen de doelstelling van de klimaatneutraliteit of het doel om netto een zero-uitstoot te bereiken. Want daarmee draait men ons een rad

voor ogen en maakt men ons wijs dat een groot deel van de uitstoot kan gecompenseerd worden. ‘Klimaatneutraal in 2050’ is gewoon te weinig en te laat. Er staat te veel op het spel om ons lot in handen van nog niet ontwikkelde technologieën te leggen. Klimaatneutraliteit is bovendien een uitvinding van de rijke landen. Als we akkoord gaan met ‘klimaatneutraal in 2050’, sluiten we voor altijd onze ogen voor klimaatrechtvaardigheid. We hebben ook de tijd niet meer om dertig jaar met de voeten te slepen. We hebben niet zozeer klimaatdoelen nodig voor 2030 of 2050. We hebben ze nú nodig, voor 2023, en voor elke maand en elk jaar daarna.

Als het gaat om het meten van hun CO₂-uitstoot, spelen rijke landen overigens vals... minstens een kwart van hun totale CO₂-uitstoot ontbreekt in de cijfers omdat de consumptie van importgoederen en van de internationale lucht- en scheepvaart niet wordt meegerekend.

De klimaatcrisis is overigens het symptoom van een veel grotere duurzaamheidscrisis. En je kan niet een beetje duurzaam zijn: je bent duurzaam of je bent het niet. Kan het klimaatprobleem opgelost worden door groene groei? Voor Greta is het antwoord duidelijk nee. Als je de uitstoot van broeikasgassen echt wil verminderen, kan je niet gewoon blijven doorgaan met groene groei.

- Voor Alexandra Urisman Otto (Zweden) is zelfs het Zweeds klimaatdoel (netto-nul uitstoot in 2045) ondermaats. Als je de uitstoot van consumptie en het verbranden van biomassa erbij optelt, ligt volgens haar de uitstoot drie keer hoger dan het officiële cijfer. Het woord ‘netto’ in ‘netto-nul’ is voor haar puur bedrog.
- Ook John Barrett & Alice Garvey (Verenigd Koninkrijk) zijn van mening dat de emissieberekeningen van de rijke landen niet deugen omdat ze de industriële uitstoot niet meetellen die ze verplaatst hebben naar derde landen. We hebben ook emissieberekeningen op basis van consumptie nodig. Dat is ook de mening van hun landgenoot Nicholas Stern. De energiewinsten die we boeken in de rijke landen worden teniet gedaan door de stijging

van de consumptie in opkomende economieën. Alleen het beperken van de vraag en het efficiënter omspringen met grondstoffen in een circulaire economie kan een uitweg bieden.

- Karl-Heinz Erb & Simone Gingrich (Oostenrijk) geloven dat bossen ons kunnen helpen. Maar het verbranden van biomassa zoals hout is voor hen dan weer geen oplossing, omdat het te lang duurt voordat bomen terug aangroeien. En die tijd hebben we niet meer. Veerkrachtige en biodiverse bossen moeten we vooral met rust laten en beschermen als koolstofputten. Zo geven ze ons tijd om andere sectoren koolstofvrij te maken.
- Sunita Narain (India) pleit voor een nieuw model van rechtvaardige economische groei: toegankelijk en betaalbaar voor iedereen en tegelijkertijd CO₂-arm en duurzaam. Ook zij gelooft niet in ‘netto-nul beloftes’ — laat ons gewoon focussen op het verminderen van de uitstoot nu onmiddellijk. De opbrengst van emissierechten zou best geïnvesteerd worden in hernieuwbare energie voor de armste gemeenschappen.
- Jason Hickel (VK) ten slotte gelooft niet in klassieke groei, hij pleit voor ‘ontgroeien’, voor collectieve projecten en een banenprogramma als basis voor een nieuwe duurzame economie.

Het klimaatprobleem is een sociaal probleem

Voor Greta Thunberg is het zonneklaar dat de klimaatcrisis een crisis is van ongelijkheid en sociaal onrecht. We stevenen af op de ecologische afgrond door de sociale en economische systemen die perverse ongelijkheden toelaten en in stand houden.

Het is een morele kwestie, een kwestie van sociale, raciale en intergenerationele onrechtvaardigheid die bijna acht miljard mensen aangaat. Als we gezamenlijk vooruit willen, moeten we zoveel mogelijk mensen zien mee te krijgen.

Ze citeert een rapport van Oxfam en het Stockholm Environment Institute: de rijkste 10% van de

De landen die al 90% van het resterende CO₂-budget hebben verbruikt, moeten de gevolgen van hun daden onder ogen zien en de schade die ze hebben aangericht vergoeden.

superjachten, benzine- en dieselauto's, korte afstandsvluchten... worden uitgefaseerd.

Het klimaatprobleem is een neokoloniaal probleem

De klimaatcrisis is gecreëerd door de landen van het Globale Noorden. Het is een crisis van ongelijk-

wereldbevolking veroorzaakt 50% van onze CO₂-uitstoot. De rijkste 1% is verantwoordelijk voor meer dan twee keer zoveel uitstoot als de armste helft van de wereld. Het feit dat drie miljard mensen jaarlijks minder energie per hoofd van de bevolking verbruiken dan een standaard Amerikaanse koelkast, geeft aan hoe ver we op dit moment van mondiale billijkheid en klimaatrechtvaardigheid verwijderd zijn. Klimaatbeleid heeft alles te maken met rechtvaardigheid.

Tegenover klimaatkantelpunten kunnen we sociale kantelpunten plaatsen.

- Voor Lucas Chancel & Thomas Piketty (Frankrijk) is diepe decarbonisatie niet mogelijk zonder diepgaande herverdeling van inkomen en rijkdom. Want nu is de koolstofongelijkheid zeer groot. De rijken moeten het meest bijdragen aan het terugdringen van de uitstoot, de armen moeten de middelen krijgen om de overgang naar 1,5 of 2°C aan te kunnen. Ze pleiten voor individuele koolstofrechten en een koolstofdividend zoals in Brits Columbia (Canada) dat direct terug gaat naar de mensen.
- Kate Raworth (VK) geeft met haar donut-model perfect aan waar planetaire en sociale grenzen liggen. In haar bijdrage pleit ze voor *choice editing*: ze wil voor de consument schadelijke ecologische en sociale keuzemogelijkheden eruit halen. Duurzame keuzes moeten makkelijk en betaalbaar worden voor iedereen. De overheid moet universele basisdiensten aanbieden. Privévliegthuigen,

heid die teruggaat tot het koloniale tijdperk. Het Globale Noorden koloniseert vandaag nog steeds de atmosfeer.

Ook wat de gevolgen van de klimaatverandering betreft, zitten we wel allemaal in dezelfde storm, maar niet allemaal in hetzelfde schuitje. De armste landen, die het minst verantwoordelijk zijn voor de uitstoot, worden het hardst getroffen. De temperatuurstijging verloopt volgens Solomon Hsiang niet lineair: 1°C extra opwarming heeft niet overall hetzelfde effect en de opwarming vergroot de wereldwijde ongelijkheid.

Greta Thunberg brengt dan ook geen begrip op voor het feit dat de rijke landen weigerachtig zijn om mee te betalen voor de klimaatschade die door hun toedoen is aangericht. Het is onaanvaardbaar dat lageloonlanden het niet over schade en verliezen mogen hebben en dat woorden als 'aansprakelijkheid' en 'compensatie' taboe zijn geworden in klimaatbesprekingen op hoog niveau. De landen die al 90% van het resterende CO₂-budget hebben verbruikt (moeten) de gevolgen van hun daden onder ogen zien en de schade die ze hebben aangericht vergoeden — we kunnen niet naar een betere toekomst toewerken zonder de wonden uit het verleden te helen. De welvarende landen hebben toegezegd het voortouw te nemen, en dat is ook hoog tijd. Dit betekent dat ze (moeten) betalen voor schade, verlies en herstel. Het betekent dat ze de volledige verantwoordelijkheid (moeten) nemen voor de historische uitstoot.

- Nicki Becker (Argentinië): 'Wat voor het Globale Noorden een gesprek is over

koolstofemissies, is voor ons een realiteit van honger, dakloosheid, hulpeloosheid en onbeschrijflijk lijden’.

- Saleemul Huq (Bangladesh): ‘We leven nu al in een tijdperk van verlies en schade. Landen in de derde wereld worden nu al zwaar getroffen. En dan is het fundamenteel onrechtvaardig dat we niet zouden mogen spreken over aansprakelijkheid en compensatie.’
- Amitav Ghosh (India) stelt vast dat de mensen in de armste landen helemaal anders aankijken tegen het probleem van de klimaatverandering. Voor hen gaat het om een historisch onrecht en is herstel van dit onrecht hun eerste drijfveer. Tegelijk botsen de inspanningen van multilaterale onderhandelingen op brute geopolitiek.
- Jacqueline Patterson (VS) heeft het over milieuracisme. De grootste vervuiling wordt aangericht in gebieden waar de armste mensen wonen. Het gaat om ‘opofferingszones’. Dit zal maar stoppen als we afscheid nemen van deze neokoloniale uitbuitingseconomie en kiezen voor een levende economie die nieuwe kansen schept voor de meest kwetsbaren.
- Abrahm Lustgarten (VS) voorspelt dat tegen 2070 19% van de planeet onbewoonbaar zal zijn. Hij voorziet grote stromen klimaatvluchtelingen. Hindou Oumarou Ibrahim (Tsjaad) vreest voor klimaatoorlogen. Het verdwijnen van 90% van het Tsjaadmeer zet boeren en herders tegen elkaar op. Maar vrouwen

kunnen terugvechten: ze beschikken over traditionele kennis over gewassen die tegen droogte en hittegolven kunnen. Mensen in Afrika willen niet louter klimaatslachtoffer zijn, zij zijn juist specialisten in adaptatie. Zij weten hoe ze voor de natuur kunnen zorgen en voor zeven generaties na ons.

- Naomi Klein (VS) pleit voor een rechtvaardige transitie. In de meest getroffen zones zijn herstelbetalingen voor schade uit het verleden en het heden absoluut nodig. We kunnen onze economie niet schoon maken, als we de misdaden uit het verleden die onze naties gevormd hebben, niet erkennen. Belastingparadijzen moeten sluiten. Vervuilers en ‘overconsumenten’ moeten betalen om de transitie te betalen: massale investeringen in de post-koolstofeconomie niet alleen bij ons, maar ook in het Globale Zuiden. Zodat niemand achterblijft.
- Olúfémí O. Táíwò (VS) verbindt herstelbetalingen voor slavernij, kolonialisme met die voor het aangedane klimaatonrecht. Hij pleit daarnaast ook voor een universeel basisinkomen. De huidige belofte van 100 miljard dollar (per jaar) voor het Clean Climate Fund komt niet eens in de buurt van de hoeveelheid geld die ontwikkelingslanden nodig hebben om de klimaatcrisis aan te pakken.

Technologie zal het niet oplossen

Voor Greta Thunberg is het glashelder dat technologie alleen ons niet zal redden. Ze is niet te spreken over het feit dat bijna alle klimaatplannen vandaag volledig afhankelijk zijn van belachelijke hoeveelheden negatieve-emissietechnologieën. Voor haar worden er veel sprookjes verteld over technologische oplossingen die er niet echt zijn. De kloof tussen de retoriek over CO₂-afvang en de werkelijkheid is zo groot dat het bijna lachwekkend

Mensen in Afrika willen niet louter klimaatslachtoffer zijn, zij zijn juist specialisten in adaptatie. Zij weten hoe ze voor de natuur kunnen zorgen en voor zeven generaties na ons.

is. Wereldwijd zijn nog altijd maar een twintigtal kleine CO₂-afvang- en opslaginstallaties in bedrijf. Ook bio-energie met CO₂-afvang en -opslag (beCCS) vindt ze een twijfelachtige oplossing. En ze vindt het ook een onwijs besluit om de verbranding van biomassa als 'duurzaam' aan te merken. Bebossingsprojecten kunnen wel helpen om CO₂ uit de atmosfeer te halen. Maar ook deze projecten mogen niet misbruikt worden als excuus om CO₂ te blijven uitstoten. Dus rijke landen mogen ze niet gebruiken als flexibele mechanismen om hun verantwoordelijkheid te ontlopen. Ze zouden ze enkel kunnen gebruiken om hun historisch opgebouwde schuld te compenseren.

- Voor Niclas Hällström (Zweden) is geo-engineering geen optie. Deze technieken kunnen niet op een rechtvaardige en veilige manier worden toegepast. In sommige gevallen is zelfs een onmiddellijk internationaal verbod nodig. Zo bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van zonnestralsingsbeheer.
- Rob Jackson (VS) maakt voor ons de rekening: de huidige kosten van directe luchtafvang van CO₂ liggen rond de 250 tot 600 dollar per ton verwijderde CO₂. Dat is onbetaalbaar. Natuurlijke klimaatoplossingen (bijvoorbeeld bossen) zijn dan veel goedkoper. En het zal altijd goedkoper zijn om broeikasgassen uit de atmosfeer te houden dan ze eerst te lozen en dan weer te verwijderen. Alleen de kost van niets doen zal nog hoger liggen. We moeten er alles aan doen om straks niet afhankelijk te worden van dubieuze onttrekkingstechnieken.

- Voor Kevin Anderson (Zweden) zijn emissiehandel, de financialisering van de natuur en de uitgifte van rampenobligaties nieuwe vormen van klimaatontkenning, die echte klimaatactie tegenhouden. Loze beloften van koolstofarme of 'negatieve uitstoot'-technologieën zijn vormen van kwakzalverij. De bevoorrechte klasse in het Globale Noorden heeft het klimaatdebat gestuurd richting speculatieve technologie, elektrische luxe-auto's, emissierechten die zij zich kunnen veroorloven, warmtepompen voor hun vakantiehuizen en CO₂-compensatie voor hun vlieguren. De lastige waarheid is dat welvarende landen al vóór 2030 moeten stoppen met fossiele brandstoffen. Enkel dan hebben we nog een kans om de opwarming te houden op 1,5°C. Maar dat zullen ze niet doen, want hun politici zijn volledig in de ban van Big Oil en Big Finance.
- Ketan Joshi (Australië) stelt dat CCS (CO₂-opvang en -opslag) nooit centraal mag staan in klimaatplannen. Noorwegen wierp zich op als pionier op vlak van CCS, maar de verschillende Noorse projecten konden hun beloften niet waar maken. De wereldwijde capaciteit van CCS is op dit ogenblik amper 40 megaton per jaar. Terwijl het Internationaal Energie Agentschap minstens 1578 megaton per jaar aan CCS verwacht tegen 2030. 'In de wereld van glanzende klimaatplannen is CCS de stralende redder. In de smerige echte wereld is CCS een mislukking'. Wat echt nodig is, zijn efficiëntieverbeteringen, verschuivingen in materiaalgebruik en vooral het verminderen van de industriële productie.

De media zijn zowat de enigen die de kans hebben de noodzakelijke transformatie van onze mondiale samenleving tot stand te brengen, maar ze doen dit niet.

- Nina Schrank (VK) zet zich af tegen de recycle myth en de plastic lobby. Lobbygroepen zoals Keep America Beautiful blijven ons voorspiegelen dat we eendeloos plastics kunnen blijven produceren, die vervolgens allemaal netjes kunnen

gerecycleerd worden. De waarheid is dat in elke fase van de levenscyclus van plastics veel broeikasgassen vrijkomen. De verbranding van plastics in afvalenergieovens is na steenkool zelfs de meest CO₂-intensieve 'energiebron' ter wereld. De toenemende productie van plastics is het trucje van de grote oliemultinationals om hun eigen huid te redden.

Schuldig verzuim van de media

Greta Thunberg is bijzonder scherp voor de media. Zij zouden het verschil kunnen maken door consequent te berichten over de klimaatverandering. De media zijn zowat de enigen die de kans hebben de noodzakelijke transformatie van onze mondiale samenleving tot stand te brengen, maar ze doen dit niet. De media schieten continu tekort en dat is mede de oorzaak van ons onvermogen om de klimaat- en milieucrisis een halt toe te roepen. Het gaat om een informatiecrisis. We worden permanent voorgelogen. Er wordt wel bericht over de symptomen, maar men vertikt het om in te gaan op de oorzaken. Men laat na om te zeggen dat de tijd om te handelen steeds korter wordt. De Netflix-film *Don't look up* legde de vinger op de wonde. De media hebben de machthebbers toegestaan om een gigantische greenwashing-machine op te tuigen die erop gericht is de zaken bij het oude te laten ten gunste van economische kortetermijnbelangen.

- Vooral George Monbiot (VK) is bijzonder scherp voor de media. De grootste verantwoordelijkheid voor de teloorgang van het leven op aarde ligt volgens hem bij de media. Dat is omdat de pers in handen is van de miljardairs die vooral hun eigen belangen dienen. De media zorgden er de voorbije decennia voor dat klimaatsceptici evenveel of zelfs meer podiumtijd kregen dan klimaatwetenschappers. Ze zorgden ervoor dat de grootste crisis van onze tijd in prime time behandeld werd als een fait divers. Gelukkig is inmiddels de reikwijdte van alternatieve media enorm gegroeid.
- Annie Lowrey (VS) gelooft in de kracht van daadkrachtige huishoudens. Het consumen-tisme van de rijken leidt tot de vernietiging van de planeet. Het moet en het kan echt met minder. 'Alles moet veranderen. En die veranderingen beginnen thuis'.
- Per Espen Stoknes (Noorwegen) wil de psychologie inschakelen om de klimaatapathie te overwinnen. Hij ziet verschillende fasen in klimaatontmoediging: distantiëren, doemdenken, (cognitieve) dissonantie, ontkenning en identiteitsbescherming. Het is van belang hier concrete hoopvolle oplossingen tegenover te stellen. Die vind je op websites als drawdown.org, goexplorer.org, wedonthave-time.org en iclimatchange.org.
- Erica Chenoweth (VS) wijst op de kracht van collectieve actie. Een kleine minderheid van 3,5% kan de wereld veranderen. En als één vierde van de bevolking van gedrag verandert, zal de resterende driekwart snel volgen.

Het is niet de schuld van gewone mensen

Mensen een schuldgevoel aanpraten is absoluut geen goed idee. Greta Thunberg laat daarover geen twijfel bestaan: 'Het is belangrijk dat we niemand verwijten maken voor wat ze wel of niet doen. We mogen op geen enkele manier van ons als individuen verwachten dat wij de wandaden van overheden, media, multinationals en miljardairs compenseren. Dat is een belachelijk idee.' Duurzaam leven in een niet-duurzame wereld, kan niet, hoe hard je ook wil proberen. Klimaatrampen en klimaatontrechtvaardigheid zijn op geen enkele manier de schuld van gewone burgers. De persoonlijke ecologische voetafdruk is een uitvinding van multinational BP. Om de aandacht af te leiden van de ravages die de oliebedrijven aanrichtten. Terwijl ze al lang weet hadden van de gevolgen voor de opwarming van de aarde.

Wil dat zeggen dat we zelf helemaal niks kunnen doen, geen verantwoordelijkheid hebben? Dat nu ook weer niet. 'Het antwoord op de vraag of we ons moeten richten op individuele of systeemverandering is: ja, absoluut.' Beide dus...

De echte bewakers van de wouden en van de planeet zijn de inheemse volkeren. Zij zorgen nu al voor het behoud van 80% van de biodiversiteit op aarde.

De politiek zal het niet oplossen

Greta Thunberg verwacht heel weinig van de klassieke politiek en de grote klimaatconferenties. Tegelijk ziet ze een belangrijke taak voor de overheid en roept ze op om druk uit te oefenen, je stem te gebruiken.

Ze is heel streng over bestaande systemen en politiek: 'alle voorgaande systemen hebben gefaald op vlak van duurzaamheid, evenals alle huidige politieke ideologieën: socialisme, liberalisme, communisme, conservatisme, centrisme: ze hebben alle gefaald, al hebben sommige wel erger gefaald dan andere'. Ook de mislukte klimaat- en biodiversiteitsbeloften van de vele COP's zullen geen soelaas brengen. Het oplossen van de klimaatcrisis kan niet aan individuen worden overgelaten en ook niet aan de markt. We moeten allemaal actieve burgers worden en de machthebbers verantwoordelijk houden voor hun daden en vooral het uitblijven van daden. In geen geval mogen we ons neerleggen bij het politiek haalbare. We moeten juist veranderen wat politiek haalbaar is. We mogen onze politieke leiders niet langer toestaan om het ene te zeggen en precies het andere te doen. Maar dat wil niet zeggen dat je je totaal afkeert van de politiek. Stemmen is de belangrijkste plicht van iedere democratische burger.

- Seth Klein (Canada) mist bij politici echte daadkracht in noodsituaties. Zo blijft men zeggen dat er geen geld is voor klimaatbeleid. Dat is complete onzin. Hij verwijst naar het antwoord van de Canadese minister C.D. Howe, minister van Munitie & Bevoorrading aan de vooravond van de Canadese deelname aan de tweede wereldoorlog: 'Als we de oorlog

verliezen, doet niets nog ter zake ... Als we de oorlog winnen, zijn we de kosten meteen vergeten en doen ze dus evenmin ter zake'.

- Margaret Atwood (Canada) is niet enkel de schrijfster van *The Handmaid's Tale*, maar ook van de pessimistische toekomstroman

Oryx en Crake. Ze heeft een eigen webstek opgezet waar ze met zoveel mogelijk mensen samen wil zoeken naar 'Praktische Utopieën'. Ook als de politiek ze niet wil zien: oplossingen zijn er bij de vleet.

Een boodschap van hoop

De boodschap van Greta Thunberg blijft een boodschap van hoop. Dit is niet het moment om te wanhopen, zo stelt ze, het is nooit te laat om te redden wat we redden kunnen. Maar hoop moet je verdienen, moet je zelf creëren, door in actie te komen, en wel nu. Elke fractie van een graad en elke ton CO₂ doet ertoe. Het gaat zelfs om een razend boeiende strijd: we verkeren in de uitzonderlijke positie dat we leven op het meest beslissende moment in de geschiedenis van de mensheid. En we zijn aan de winnende hand. Maar de urgentie blijft: de omslag gaat niet snel genoeg. Ze hoedt zich dan ook voor elke zweem van valse hoop. We moeten de crisis ook echt als een crisis behandelen. Er is alleen hoop als we de waarheid vertellen. En als we ook durven toegeven waar we in het verleden hebben gefaald. Om de crisis het hoofd te bieden, is er nood aan eerlijkheid, integriteit en moed. En als we hoop bieden, moeten we ons meteen ook afvragen: hoop voor wie? Hoop alleen voor de rijksten, of is het echte hoop, voor iedereen?

- Bill McKibben (VS) is de trekker van de internationale klimaatbeweging 350.org. Hij stelt vast dat de lobby van fossiele brandstoffen fors weerwerk biedt, maar dat inmiddels hernieuwbare energie bijna overal op aarde de goedkoopste energiebron geworden is. De

toekomst is aan energie uit de hemel, en niet langer aan energie uit de hel.

- Glen Peters (Noorwegen) verwacht dat de energietransitie sommigen zal pijn doen en anderen zal belonen. Maar dat soort overgangen hebben we in het verleden al meer met succes doorgemaakt. Het is aan de politiek om deze transitie maximaal sociaal te omkaderen.
- Alexander Popp (Duitsland) wil een échte groene revolutie ontketenen in de landbouw. Nu wordt ongeveer 37 miljoen vierkante kilometer landoppervlakte gebruikt voor de veeteelt, dat is ruwweg vier keer de oppervlakte van Brazilië. De uitdaging is om de voedselproductie op een duurzame manier te intensiveren. Duurzame intensivering houdt volgens Sonja Vermeulen (VK) in dat de landbouwopbrengst wordt vergroot zonder negatieve milieueffecten en zonder nog meer land om te zetten in landbouwgrond. Biolandbouw, agro-ecologie en boslandbouw bieden oplossingen.
- George Monbiot (VK) & Rebecca Wrigley (VK) willen massaal inzetten op het herstel van beschadigde ecosystemen door rewilding. Maar natuurlijke oplossingen mogen niet in de plaats komen van het koolstofvrij maken van onze economie. Als we niet langer tegen de natuur werken, maar samenwerken met de natuur is herstel mogelijk.
- Wangari Maathai (Kenia) put hoop uit de Green Belt Movement: vrouwen die op grote schaal bomen planten om het land te herstellen. Vrouwen zijn tegelijk landschapsbewakers en klimaatactivisten. 'Nu is de tijd om onze angst af te werpen en elkaar hoop te geven'. Ook Sonia Guajajara (Brazilië) ziet inheemse vrouwen als voorouderlijke levenswetenschappers. Zij vechten voor het behoud én het herstel van het regenwoud. De echte bewakers van de wouden en van de planeet zijn de inheemse volkeren. Zij zorgen nu al voor het behoud van 80% van de biodiversiteit op aarde.

Streng, maar toch hoopvol

Greta Thunberg schrijft zoals ze spreekt, en zoals we haar kennen: streng, ze analyseert hard, ze veroordeelt ook. Veel experts, activisten en opiniemakers die ze in haar Klimaatboek bijeenbracht volgen haar daarin. In zoveel verschillende kleuren en vanuit alle streken van de wereld wordt de ongemakkelijke waarheid herhaald. Er wordt telkens ook gewaarschuwd voor valse oplossingen. Radicale systeemverandering zal nodig zijn: politiek en economisch. De grote wereldproblemen zijn verstrengeld: de klimaatverandering, de stervende natuur, de sociale ongelijkheid, de gevolgen van het kolonialisme. Toch kan je veel hoop putten uit haar Klimaatboek. Als we de werkelijkheid echt onder ogen durven zien, kunnen we kiezen voor radicale oplossingen. Of om af te sluiten met een bekend citaat van Hölderlin: 'Wo aber Gefahr ist, wächst das Rettende auch' ('Waar het gevaar is, groeit ook de redding').

Greta Thunberg, *Het Klimaatboek*, Uitgeverij: De Bezige Bij, 2022, 480 pp.